

Акімов Михайло Олександрович,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ
ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ЩОДО УТРИМАННЯ ТА
ЕКСПЛУАТАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ ФОНДУ ЗАХИСНИХ СПОРУД
ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНОПРОЄКТУ
РЕЄСТР. № 9362-1 ВІД 23 ЧЕРВНЯ 2023 РОКУ)**

Від початку збройної агресії проти нашої держави прийняті та набули чинності двадцять два закони про внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу (далі – КК) України [1]. Немає сумніву, що переважна частина таких змін і доповнень обумовлені саме викликами правового режиму воєнного стану, потребою законодавчого регулювання кримінально-правових заборон, наявність яких у мирний час не є актуальною. Проте, навіть не зважаючи на певною мірою недвозначний характер деяких новел, не можна не звернути увагу на негативне явище – намагання деяких суб'єктів права на законодавчу ініціативу нашвидкуруч, без здійснення ґрунтовної експертизи (а іноді просто ігноруючи висновки останньої), реалізувати відверто популістські ініціативи у кримінально-правовій політиці.

Наприклад, метою законопроект реєстр. № 9362-1 від 23 червня 2023 року «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо запровадження відповідальності за порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту», далі – законопроект 9362-1, як зазначається у пояснювальній записці, є криміналізація порушення вимог законодавства щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, що призвело до загибелі людини чи інших тяжких наслідків.

Актуальність встановлення кримінальної відповідальності за подібне діяння сьогодні в цілому беззаперечна. Водночас видається, що законопроект 9362-1 пропонує реалізувати таку відповідальність у вельми дискусійний спосіб; до того ж він не у повній мірі відповідає чинним положенням вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність, усталеним традиціям нормопроектування, юридичній техніці у сфері кримінального права.

Перш за все назва запропонованої для включення до КК України статті 270-2 «Порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту» тотожна назві запропонованої цим же законопроектом статті 175-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КупАП). Зауважимо, що прийняття

законопроекту 9362-1 у запропонованій редакції два діяння (адміністративний проступок та тяжкий злочин) матимуть однакову назву (на порушення принципу правової визначеності, на необхідності дотриманні якої неодноразово наголошували Конституційний Суд України, Верховний Суд та Європейський суд з прав людини).

Отже, різниця між двома правопорушеннями (одне з яких карається штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а інше – позбавленням волі на строк від трьох до восьми років) полягатиме виключно у наслідках, спричинених діянням.

При цьому склад кримінального правопорушення, передбаченого статтею 270-2 КК України (в редакції законопроекту 9362-1), – матеріальний; діяння буде вважатись закінченим після настання суспільно шкідливих наслідків у виді загибелі людини або інших тяжких наслідків. Проте поняття «інші тяжкі наслідки» – оціночне, і його зміст суб'єкт права на законодавчу ініціативу не розкриває. Відтак тлумачення цього поняття буде здійснюватись правозастосовними органами.

У науці кримінального права та практиці кримінально-правової кваліфікації напрацьовані певні правила визначення тяжких наслідків окремих категорій кримінальних правопорушень (конститутивним елементом яких їх визначив законодавець); згідно керівних роз'яснень Пленуму Верховного Суду України з цих питань до таких наслідків можуть бути віднесені (за умов належного мотивування судом у своєму вирокі (ухвалі) та з урахуванням обставин конкретної справи) спричинення тяжких тілесних ушкоджень хоча б одній особі, тілесних ушкоджень середньої тяжкості – двом або більше особам, заподіяння значної (великої) матеріальної шкоди (у тому числі довікллю), порушення нормального режиму функціонування підприємства (установи, організації), системи транспорту, зв'язку тощо. Що саме з цього слід вважати іншими тяжкими наслідками в розумінні запропонованої статті 270-2 КК України, розробник законопроекту 9362-1 не визначає.

Ураховуючи викладене, незрозуміло, чи сягає ступінь суспільної небезпеки рівня кримінального правопорушення, якщо, наприклад, порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту мало своїм наслідком заподіяння легких тілесних ушкоджень трьом, п'яти чи десяти особам. Не виключена ситуація, коли заподіяння вказаного вище наслідку буде (при дотриманні інших умов) кваліфіковане за статтею 367 КК України і каратиметься штрафом від двох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права

обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років, а якщо хоча б одній особі будуть заподіяні тяжкі тілесні ушкодження, то вчинене буде кваліфіковане за статтею 270-2 КК України (в редакції законопроекту 9362-1) і каратиметься позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.

Відтак санкція статті 270-2 КК України (в редакції законопроекту 9362-1) при співставленні її з санкцією статті 175-3 КУпАП є надто суворою та такою, що взагалі не диференціює покарання залежно від тяжкості вчиненого.

Далі, суб'єкт права на законодавчу ініціативу пропонує віднести норму, що пропонується, до числа посягань на громадську безпеку. Дійсно, в разі вчинення даного діяння суспільним відносинам громадській безпеці як родового об'єкта кримінально-правової охорони буде спричинено певну шкоду. Але переважна більшість кримінальних правопорушень проти громадської безпеки сформульовані законодавцем як діяння з формальним або усіченим складом, які (з огляду на небезпеку, що вони несуть) вважаються закінченими вже з моменту вчинення (або навіть з початку вчинення), тоді як стаття 270-2 КК України (у редакції законопроекту 9362-1) буде закінченим діянням лише з моменту настання певних наслідків.

Нарешті, суб'єкт права на законодавчу ініціативу справедливо заявляє, що забезпечення вільного доступу до укриттів, організація в них водопостачання, освітлення, інших засобів життєзабезпечення, утримання їх в належному технічному стані тощо є сферою відповідальності певних посадових осіб, і на додачу до цього стверджує, що чинне вітчизняне законодавство не передбачає жодної норми щодо відповідальності за невиконання цих обов'язків. З такою точкою зору не можна погодитись, адже у разі невиконання або неналежного виконання певних обов'язків відповідальність нестимуть саме службові (посадові) особи. З огляду на це суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого статтею 270-2 КК України (у редакції законопроекту 9362-1), може бути лише спеціальним (службова особа), а не загальним, як це пропонується.

Беручи до уваги конструкцію складу діяння, що пропонується криміналізувати, більш прийнятним, на наш погляд, є внесення відповідних змін до однієї з чинних норм КК України, ніж його доповнення новою статтею. Вважаємо, що доцільніше криміналізувати порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту шляхом внесення відповідних змін до ст. 367 «Службова недбалість» КК України (доповнення диспозиції частини другої, посилення покарання за нею ж та ін.). Суб'єкт даного кримінального правопорушення (позаяк стаття розташована в розділі XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та

професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» Особливої частини КК України) – саме спеціальний. Більше того, порушення встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту є різновидом невиконання або неналежного виконання службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 21.10.2023).

2. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо запровадження відповідальності за порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту : законопроект реєстр. № 9362-1 від 23 червня 2023 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42167> (дата звернення: 21.10.2023).

Андрусяк Ганна Миколаївна,

доцент кафедри кримінального права і процесу Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидат юридичних наук, доцент

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМАНДНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ФОРМІ ВІДДАННЯ НАКАЗУ КОМАНДИРОМ У СТАТТЯХ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК УКРАЇНИ

Концепція командної відповідальності закріплена в п. 2 ст. 86 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 08.07.1977. Згідно з цією концепцією «той факт, що порушення Конвенцій і цього Протоколу було вчинене підлеглою особою, не звільняє її начальників від кримінальної або дисциплінарної відповідальності в разі, якщо вони знали, що мають у своєму розпорядженні інформацію, яка повинна була б надати їм можливість дійти висновку в обстановці, що існувала на той час, що така підлегла особа вчиняє або має намір вчинити подібне порушення, і якщо вони не вжили всіх практично можливих заходів у межах своїх повноважень для відвернення або переривання цього порушення».

Ознайомлення з чинним КК дозволяє зробити висновок, що в ньому окремі статті Особливої частини КК, в яких передбачається